

Anförande

Vice riksbankschef Kristina Persson

ONSDAG DEN 17 APRIL 2002

Penningpolitik och konkurrens

Roslagens Sparbanks årsstämma

Tack för inbjudan att komma hit till Roslagens Sparbanks årsstämma.¹ Jag tänkte idag inte så mycket beröra den aktuella penningpolitiken utan framförallt diskutera ett område som har stor betydelse för inflationen och penningpolitiken, nämligen konkurrensförhållandena i svensk ekonomi.

Penningpolitikens uppgifter är tydligt angivna i riksbankslagen - att upprätthålla ett fast penningvärde samt att främja ett säkert och effektivt betalningsväsende. Riksbanken har preciserat den första av dessa uppgifter i inflationsmålet, dvs. att den årliga förändringstakten för konsumentpriserna ska uppgå till 2 procent med ett toleransintervall på ± 1 procentenhet. Räntebesluten påverkar prisutvecklingen bl.a. via effekterna på resursutnyttjandet, vilket gör att besluten verkar med en viss fördröjning. Bl.a. av detta skäl baseras penningpolitiken på den samlade bedömning av hur prisstegringstakten kommer att utvecklas på 1-2 års sikt.

Det finns en rad faktorer i ekonomin som påverkar inflationen men som Riksbanken inte råår över. Dit hör växelkursen, finanspolitiken, den internationella konjunkturutvecklingen, den potentiella tillväxten, arbetsmarknadens funktionsätt och konkurrensförhållandena på produktmarknaderna. Idag tänkte jag främst lyfta fram sambandet mellan penningpolitiken och konkurrensförhållandena.

Låt mig allra först konstatera att Riksbanken har inget ansvar för konkurrensfrågorna – vårt ansvar är penningpolitiken – och vårt viktigaste instrument, reporäntan, påverkar inte heller konkurrensförhållandena på de olika

¹ Bl.a. Sara Tägtström, verksam vid Avdelningen för penningpolitik, har givit bidrag till anförandet.

SVERIGES RIKSBANK

Telefon
08-787 00 00

Telefax
08 - 21 05 31

E-post
registratorn@riksbank.se

marknaderna. Men förändringar av konkurrensförhållandena kan ha stor betydelse för prisutvecklingen på vissa delmarknader.

Från läroboken till verkligheten

Vid perfekt konkurrens och fullständig information, förhållanden som bara råder i universitetsläroböcker, bestäms marknadspriset av företagens marginalkostnader. Eftersom det på varje marknad råder konkurrens mellan ett stort antal producenter har inget företag någon makt över prissättningen, utan alla konsumenter möter samma priser. På en marknad som kännetecknas av perfekt konkurrens kommer ytterligare företag att etablera sig så länge priserna överstiger marginalkostnaden och de kan göra vinst. Eftersom det, i denna förenklade men pedagogiska läroboksvärld, inte finns några etableringshinder och det inte råder någon brist på skickliga entreprenörer är vinsterna i alla företag alltid noll när jämvikt råder. På en marknad med perfekt konkurrens ska genomslaget av en kostnadsförändring, kanske till följd av att växelkursen försvagas eller att löneökningstakten stiger, vara fullständigt eftersom priset sätts lika med marginalkostnaden.

Verkligheten är naturligtvis annorlunda. På många marknader konkurrerar endast ett fåtal företag, bl.a. därför att produktionen förutsätter stora investeringar eller för att det föreligger andra etableringshinder. Det är inte heller så att entreprenörskompetensen finns i obegränsad omfattning. För konsumenterna är det kostsamt att skaffa sig information, vilket gör att ingen kommer att ha fullständig information. På en sådan marknad kommer priserna att avvika från marginalkostnaderna och alla konsumenter kommer inte möta samma prisnivå. Liknande produkter kan betinga olika priser beroende på att de har olika varumärken eller säljs i olika regioner. Företagen kommer att göra en vinst i normalfallet. Företag som verkar på en imperfekt konkurrensmarknad tenderar också att vara mindre kostnadsmedvetna.

På en marknad med imperfekt konkurrens förändras priserna i en mer utdragen process. Effekten av förändrade marginalkostnader beror också på faktorer som efterfrågan och vinstmarginalen i utgångsläget. Huvuddelen av de empiriska studierna indikerar att hårdare konkurrens (mätt som grad av företagskoncentration) leder till en snabbare prisanpassning efter en chock, men det finns även studier som kommer fram till motsatt resultat.² På marknad med imperfekt konkurrens spelar också förväntningarna en stor roll. Om företagen tror att en förändring av marginalkostnaderna är temporär kommer de att vara mindre benägna att låta den slå igenom på priserna, medan mer permanenta förändringar snabbare får effekt. De senaste årens låga genomslag från förändringar i växelkursen är bara ett exempel på att förändringar av marginalkostnaderna som uppfattas som temporära snarare påverkar vinstmarginalerna än konsumentpriserna.

Hur konkurrensen påverkar inflationen kan åskådliggöras med ett konkret exempel. Låt mig ta handeln med böcker. Antag att Internet gör att fler konsumenter väljer att köpa billigare böcker över nätet istället för att gå till den

² För en översikt se Asplund, M. & Friberg, R., (1998), "Sambandet mellan konkurrens och inflation", *Penning- och Valutapolitik 3*, Sveriges riksbank.

lokala bokhandeln. För att inte förlora kunder tvingas bokhandeln att sänka sina priser. Nästa steg är att bokhandlarna försöker rationalisera sin verksamhet. Produktiviteten i bokförsäljningsbranschen ökar. Bedrivs detta arbete tillräckligt framgångsrikt kan vinstmarginalerna bibehållas. En annan möjlighet är att de i nästa avtalsrörelse inte beviljar lika höga löneökningar som de annars kanske skulle ha gjort eller att de betalar mindre när de köper in böckerna från förlagen.

När en marknad konkurrensutsätts kan det därmed medföra både direkta och indirekta pris- och löneeffekter. De prisdämpande effekterna av ökad konkurrens kan under en period bidra till att dämpa inflationen. Ett exempel är avregleringen av el- och telemarknaderna som bidrog till den låga inflationen under 1999 och 2000, men dessa prisdämpande effekter försvann i slutet av 2000. El- och telepriserna har därefter gett ett positivt bidrag till inflationen. Ökad konkurrens gör att företagen måste använda sina resurser mer effektivt och vara mer kostnadsmedvetna. Tillväxten och produktiviteten kommer därför att öka. Bestående effekter på produktivitetens utvecklingen skulle kunna påverka den potentiella tillväxttakten, dvs. hur fort ekonomin klarar av att växa givet den mängd arbete och kapital som finns tillgänglig utan att inflationen tar fart.³

En sådan utveckling är emellertid inte oproblematiske. Sker det en serie produktivetsförbättringar tar det sig uttryck i att tillväxten blir högre samtidigt som pristrycket förblir begränsat. Vid sådana perioder uppkommer det lätt överdriven optimism om den långsiktigt uthålliga utvecklingen av vinster och inkomster, vilket också tenderar att påverka priserna på olika tillgångar som aktier, villor och bostadsrätter. Om centralbanken under en sådan period begår misstaget att föra en alltför lätt penningpolitik, kanske för att inflationen understiger målet under en period på flera år, finns det en risk att det underliggande pristrycket ökar och att den framtida inflationen tar fart.

Sambandet mellan potentiell tillväxt och konkurrens är inte entydigt. Det kan vara så att en ny uppfinning – dels p.g.a. patentlagstiftning, dels p.g.a. att det föreligger ett teknologiskt framsteg – ger upphov till temporära monopol. Vissa ekonomer, med Joseph Schumpeter i spetsen, har t.o.m. menat att strävan efter dessa temporära innovationsmonopol är en av de viktigaste drivkrafterna bakom den teknologiska utvecklingen (som tillsammans med arbetskraftsutbudet driver potentiell tillväxt på lång sikt). Ett exempel är läkemedelsbranschen där utvecklandet av nya produkter sannolikt inte skulle ske i samma tempo om nya preparat inte skyddades av patentlagstiftningen. Ofullständig konkurrens är därmed viktig för att produktutveckling ska ske inom forskningsintensiva verksamheter. Det kan även föreligga speciella omständigheter som gör att produktionen effektivast sker med begränsad konkurrens. Det gäller främst olika typer av infrastrukturer, exempelvis stamnät för el och vatten som är s.k. naturliga monopol, där det är mer samhällsekonomiskt effektivt att endast ha en producent.

Dessa konstateranden är viktiga för penningpolitiken. Riksbankens mål är uttryckt i termer av förändringstakten av konsumentpriserna, inte i termer av att en viss prisnivå ska upprätthållas. Det är viktigt att skilja mellan effekter på prisnivån

³ Se t.ex. Dutz, M. & Hayri, A., (1999), "Does more intense competition lead to higher growth?", Discussion paper no. 2249, *Centre for Economic Policy Research*. Nickell, S., (1996), "Competition and Corporate Performance", *Journal of Political Economy*, no. 4.

och förändringen av prisnivån. Är konkurrensen bristfällig och det medför låg kostnadsmedvetenhet eller höga vinstmarginaler kan det bidra till att prisnivån blir hög, men det påverkar inte nödvändigtvis förändringstakten av priserna. Man kan alltså tänka sig att ett land har en i utgångsläget hög prisnivå, men där den förväntade inflationstakten är låg. Detta kan exemplifieras av att flera länder med hög prisnivå som Sverige, Schweiz och Japan tillhör de länder som har haft lägst inflation under senare år.

Svenska relativprisnivån

Sveriges prisnivå är ca 28 procentenheter högre än EU-genomsnittet och tillhör därmed, tillsammans med övriga Norden, de dyraste länderna inom EU.⁴

Spridningen i prisnivåer inom EU är som ni kan se på bilden betydande, i det dyraste landet (Sverige) är prisnivån dubbelt så hög som i det billigaste landet (Portugal). Sverige har generellt sett högre priser på varor och tjänster som ej handlas över gränserna, medan prisnivån på handelsvaror som kläder och möbler ligger under eller i nivå med EU-genomsnittet.

Att det existerar prisskillnader mellan länder beror till vis del på strukturella faktorer. En viktig faktor är inkomstnivån (rikare länder har generellt högre priser). Även skatter, löner, befolkningstäthet och förändringar i växelkursen har stor betydelse. Sverige har t.ex. högre moms och enhetsarbetskraftskostnader, dvs. lönekostnad inklusive sociala avgifter justerad för produktivitet, än EU-genomsnittet. Sveriges geografiska läge samt det faktum att vi är ett glesbefolkat land gör att vi dessutom drabbas av högre transportkostnader, mindre stordriftsfördelar och därmed högre priser.

Ungefär hälften av den svenska prisnivåskillnaden gentemot EU bedöms kunna förklaras av strukturella faktorer. Den andra halvan tillskrivs bristande konkurrens.⁵ Räknat i kronor innebär det att en tvåbarnsfamilj betalar ungefär 30 000 kronor mer om året för sina inköp än vad de skulle göra annars. Det finns därmed betydande välfärdsluster förknippade med svag konkurrens.

Hur fungerar konkurrensen i Sverige?

Konkurrensförhållandena har förbättrats under 1990-talet och relativprisnivån har fallit. Bakom den förbättrade konkurrensen ligger ökad internationalisering, avregleringar, teknisk utveckling, medlemskapet i EU och skärpningen av konkurrenslagen som skedde 1993. Fallet i relativprisnivån 1993 beror till stor del på växelkursförsvagningen i samband med att kronan släpptes fri i november 1992, Sverige blev då ett relativt sett billigare land mätt i euro. Sverige har också haft en lägre inflation än övriga EU vilket bidragit till att hålla ned relativprisnivån.

⁴ Preliminär statistik från Eurostat för år 2000.

⁵ Konkurrensverket, (2000), "Varför är de svenska priserna så höga?", *Konkurrensverkets rapportserie nr 2*.

Den del av hushållens konsumtion som sker på konkurrensutsatta marknader i Sverige har ökat under 1990-talet – från 25 procent 1991 till 32 procent 1999.⁶ Men andelen är fortfarande lägre än i EU där 46 procent av konsumtionen sker på konkurrensutsatta marknader. En rad olika marknader har öppnats upp för konkurrens de senaste tio åren och Sverige är på många områden är föredöme för andra länder. Exempel på marknader som konkurrensutsatts är elmarknaden, post- och teleområdet kapital- och valutamarknaden samt en stor del av transportsektorn. Det är framförallt inom livsmedels- och bostadssektorn (och byggsektorn) som konkurrensstrycket i Sverige är klart lägre än i EU och priserna högre. Svenska matpriser är drygt 20 procent högre än i övriga EU medan boendet är ca 35 procent dyrare.⁷ Dessa utgiftsområden utgör tillsammans mer än ¼ av KPI-korgen och står dessutom för en stor del av låginkomsttagarnas totala utgifter.

Frånvaron av konkurrens inom större delen av den offentliga sektorn, som utgör ca 30 procent av den svenska ekonomin, betyder både risk för lägre effektivitet samt att en betydande del av ekonomin inte erbjuds alternativ i form av ett nytt företagande med den tillväxt och flexibilitet som småföretag kan erbjuda. Under 1990-talet har det skett en utveckling mot ökat inslag av konkurrens och användning av alternativa driftsformer inom den offentliga tjänstesektorn. I statlig sektor har tidigare monopol öppnats upp för konkurrens, det gäller tidigare statliga affärsverk som Posten, Televerket och Vattenfall. Exempel på kvarvarande statliga monopol är Apoteksbolaget, Systembolaget, Statens Järnvägar, Svensk Bilprovning, Svenska Spel och Statens Pensionsverk. Inom den landstingskommunala sektorn har man valt att i viss utsträckning konkurrensutsätta verksamheter som drivs i egen regi. Det gäller t.ex. avfallstransporter, fastighetsskötsel, lokal busslinjetrafik, äldreomsorg, städning, primärvård och tandvård. Studier från Svenska Kommunförbundet visar att ökad konkurrens inom landstingskommunal verksamhet ökat effektiviteten och lett till lägre kostnader.

En indikator på att konkurrensen inte fungerar tillfredsställande är att prisnivåerna varierar även inom Sverige. Västsverige (Hallands och Västra Götalands län) är överlag billigare medan Stockholmsregionen är dyrare än riket i genomsnitt.⁸ I pengar innebär dessa skillnader t.ex. att en tvåbarnsfamilj i Västsverige betalar 4 300 kronor mindre per år för livsmedel än motsvarande familj i Stockholmsregionen.

Varför är konkurrensen lägre i Sverige?

Sverige har flera marknader där *företagskoncentrationen* är hög. Koncentrationen är högre än i övriga EU, framförallt inom detaljhandeln medan skillnaden i

⁶ SNS Ekonomirådet (2002), *Gränslös konkurrens*, SNS-förlag. Konkurrensutsatthet definieras här utifrån koncentration och övriga konkurrenshinder som företagets ageranden, konkurrensbegränsande regleringar, in- och utträdeshinder.

⁷ Prisjämförelser på boende är dock problematiskt. Olikheter i kvalitet och struktur mellan den svenska och europeiska bostadsmarknaden försvårar korrekta prisjämförelser. T.ex. finns ett stort utbud av hyreslägenheter i Sverige medan dessa i andra länder är färre och ofta starkt subventionerade. SCB bedömer att det svenska relativpriset för boende sannolikt är något överskattat.

⁸ Konkurrensverket, (2001), "Varför är byggvaror dyrare i Skåne och maten billigare i Västsverige?", *Konkurrensverkets rapportserie*, nr 1.

producentledet inte är fullt lika stor. Konkurrensverket har uppskattat att den högre koncentrationen i detaljhandelsledet kan förklara 2-4 procentenheter av den svenska prisskillnaden gentemot EU.

Inom den s.k. dagligvaruhandeln står 3 kedjor (ICA, KF och Axfood) för 90 procent av den totala försäljningen. Dessa kontrollerar både handeln och distributionssystemet, vilket försvårar nyetablering. Tillgången på butikslägen är också en trång sektor då etableringsrätten regleras av kommunerna genom Plan- och bygglagen (PBL).⁹ Till skillnad från övriga EU har Sverige inte särskilt många lågpriskedjor. Just nu planerar en tysk lågpriskedja att etablera sig på den svenska marknaden, vilket skulle kunna få en dämpande effekt på priserna.

En hög företagskoncentration ökar också risken för *karteller*. Det senaste tiden har flera karteller, eller misstankar om sådana, avslöjats inom bygg-, flyg- och bensinbranschen. Enligt en nyligen publicerad SIFO-undersökning uppger 80 procent av landets småföretag och 50 procent av storföretagen att de tror att karteller förekommer mycket ofta eller ganska ofta i svenskt näringsliv. Det kan m.a.o. handla om betydande summor pengar som konsumenterna förlorar. I den s.k. bensinkartellen nämns belopp i storleksordningen en halv miljard kronor. Genom att sätta marknadsmekanismerna ur spel undviker företagen också det konkurrenstryck som annars skulle kunna få dom att effektivisera verksamheten och utveckla nya produkter. På sikt leder det också till förlorad konkurrenskraft gentemot omvärlden, lägre tillväxt och färre arbetstillfällen.

Regeringen har i sin kartellbekämpningsproposition som lades fram nyligen föreslagit skärpta åtgärder mot olagligt samarbete.¹⁰ Förslaget syftar till att effektivisera kampen mot karteller genom att det företag som avslöjar en kartell i framtiden kommer att kunna slippa konkurrensskadeavgift eller få den nedsatt. Regeringen förslår även ett stärkt sekretesskydd för anmälare och uppgiftslämnare.

Frågan är om denna skärpning räcker, incitamenten att följa konkurrenslagen är fortfarande ganska svaga. Det är individer (företagsledare, chefer, ägare) som förbereder och fattar beslut om att begränsa konkurrensen mot lagens bestämmelser, men det personliga ansvaret är svagt i nuvarande lagstiftning. I USA däremot är lagstiftningen skarpare, där kan de ansvariga beslutsfattarna personligen dömas till höga böter eller fängelse. Detsamma måste kanske gälla även i Sverige. Regeringen har också sagt att om det i framtiden visar sig att den föreslagna skärpningen av konkurrenslagen inte är tillräckligt effektiv kan kriminalisering bli aktuellt.

Förekomsten av s.k. *icke-tariffära handelshinder* försvårar importkonkurrens som skulle kunna ha en prisdämpande effekt. Ett exempel är byggmaterialmarknaden där nationella särregler och frivilliga typgodkännande försvårar importkonkurrens. Ibland kan strävan att tillgodose informations- och skyddsintressen leda till konkurrenshämmande handelshinder. Kravet på att kemiska produkter som tvättmedel och rengöringsmedel (som är drygt 90 procent dyrare i Sverige än EU-genomsnittet) måste registreras i ett produktregister med uppgifter om exakt innehåll hämmar också importkonkurrensen eftersom liknande register inte

⁹ Konkurrensverket, (2001), "Kan kommunerna pressa matpriserna?", *Konkurrensverkets rapportserie*, nr 4.

¹⁰ Proposition 01/02:167, "Ändringar i konkurrenslagen för effektivare kartellbekämpning, m.m."

existerar i de flesta övriga länderna. Det förhållandet att den svenska marknaden är liten gör att det inte lönar sig för de utländska producenterna att vidta den anpassning som svenska regler eller lagar kräver. Förekomsten av returssystem för burkar och flaskor försvårar också importkonkurrensen på läskedrycksmarknaden (läskedrycker är ca 40 procent dyrare i Sverige än i övriga EU).

Att miljömotiverade krav kan hämma konkurrensen innebär givetvis inte att de därför bör tas bort. Däremot är det ett argument för samordning av de olika regelsystemen i Europa.

Banksektorn

Eftersom jag idag talar inför verksamma inom banksektorn tänkte jag passa på att nämna något om konkurrensförhållandena inom denna sektor.

Banksektorn kännetecknades ända fram till mitten av 1980-talet av omfattande regleringar, med följderna att dynamiken i branschen hämmades. Få nya aktörer tillträdde och konkurrensstrycket var ganska lågt. De avregleringar som därefter skett har dock förändrat denna bild väsentligt. Idag är den svenska bankmarknaden långt mer dynamisk och ett stort antal såväl svenska som utländska finansiella företag erbjuder produkter inom allt från fonder till bolån. Även om konkurrensen troligtvis kan bli ännu bättre går således utvecklingen åt rätt håll.

I ett europeiskt perspektiv har de svenska bankerna idag relativt låga avgifter på sina tjänster och marginaler på in- och utlåning, de är i vart fall inte högre än ute i övriga Europa.¹¹ De svenska bankerna har rationaliserat verksamheten: de ligger långt framme tekniskt, de har rationaliserat verksamheten och har färre kontor och anställda än ute i Europa. Trots det är lönsamheten relativt måttlig, vilket skulle kunna tyda på att prisnivån är pressad och att konkurrensen fungerar väl.

Men företagskoncentrationen är fortfarande mycket hög på bankmarknaden. De fyra storbankerna har tillsammans en marknadsandel på 70 –90 procent inom de flesta produktsegmenten. Ett antal nya s.k. nischbanker har som bekant etablerat sig under de senaste åren, men de står än så länge för en liten, om än växande, andel av marknaden.

Bankmarknaden skiljer sig från t.ex. detaljhandeln genom att förtroendet och den personliga kontakten med banken upplevs som så viktig. Kunderna står också inför en komplex valsituation, det är ofta svårt att värdera och jämföra olika tjänster och leverantörer i förhållande till varandra. Det är dessutom förknippat med ett merarbete för kunden att etablera nya bank- och försäkringsrelationer. För mindre företag kan det vara särskilt svårt att byta bank, eftersom en långvarig relation mellan företaget och banken är en viktig del i bankens kreditbedömning. Dessa faktorer gör att det är få konsumenter på bankmarknaden som byter bank, endast

¹¹ Det gäller om man jämför med andra vinstdrivande banker. De icke-vinstdrivande bankerna, t.ex. kooperativ som är vanligt i Tyskland och Frankrike, har ännu lägre marginaler. Marginaler beräknas som skillnaden mellan den ränta konsumenterna får och den ränta banken får om de placerar pengarna riskfritt, t.ex. i statskuldväxlar.

14 procent av befolkningen har flyttat ett eller flera bankengagemang under den senaste treårsperioden.

Det faktum att bankkunderna är trögrörliga kanske innebär att pristrycket på vissa produkter inte är så högt som annars skulle ha varit fallet. Men även reglering och skattelagstiftning kan i vissa fall ha konkurrenshämmande effekter. Ett område som är värt särskild uppmärksamhet är fondsparande. Även om konkurrensen förefaller vara god för nysparande finns en betydande inlåsnings effekt till följd av reglerna för reavinstbeskattning. Detta hämmar givetvis konkurrenstrycket.

Ett område som fortfarande är föremål för otidsenliga, nationella begränsningar är betalningar över gränserna. Trots elektroniken och trots att EU ska utgöra en gemensam inre marknad är det förknippat med mycket höga kostnader att skicka betalningar mellan banker i olika länder.

EU och EMU

Till de strukturella faktorer som antas ha ökat konkurrensen på senare år hör EU-medlemskapet. Tanken med att skapa EU:s inre marknad var att avskaffandet av legala och administrativa handelshinder skulle öka konkurrensen mellan och inom medlemsländerna i EU vilket, tillsammans med bättre utnyttjande av stordriftsfördelar, skulle göra att prisnivåerna konvergerade. Nu har det gått 9 år sedan den inre marknaden trädde i kraft och vi kan konstatera att prisskillnaderna mellan medlemsländerna fortfarande består. Det finns också betydande skillnader mellan USA och EU vad gäller prisspridningen. Nästan en tredjedel av alla varumärken har en prisspridning på mellan 60 och 100 procent inom EU. Motsvarande andel i USA är 9 procent.

Ett skäl till detta är att även om de legala handelshindren till stor del har undanröjts kvarstår en betydande mängd icke-tariffära handelshinder i form av t.ex. olika standarder som segmenterar de nationella marknaderna. Transportkostnader och olikheter i konsumenternas preferenser är också faktorer som motverkar marknadsintegration. Ett tydligt tecken på marknadssegmentering är att prisskillnaderna mellan länderna är betydligt större än inom länderna.

EU/EES handlar till närmare 90 procent med varandra. Internhandeln är således ungefär lika stor eller mer omfattande än den är i USA. Det förhållandet att den europeiska marknaden är betydligt mer segmenterad än den nordamerikanska drar ner effektiviteten inom EU.

Konkurrensen kan förbättras ytterligare i hela EU. Det är ett av de insatsområden som ska bidra till att höja produktiviteten och tillväxten inom EU så att unionen blir en av världens mest konkurrenskraftiga ekonomier 2010. I dagsläget återstår det en hel del arbete innan detta mål, som slogs fast vid Lissabonmötet (2000) kan uppnås. Några små steg framåt togs dock på Barcelonamötet förra månaden, bl.a. enades länderna om att öppna upp el- och gasmarknaden för företagskunder 2004 samt att öppna upp det gemensamma luftfartsutrymmet, även det senast 2004.

Den gemensamma valutan euron skulle kunna leda till skärpt konkurrens eftersom det blir lättare för konsumenter och företag att jämföra priserna på konsument- och insatsvaror mellan länderna när de uttrycks i samma valuta. EMU

kan på sikt förväntas öka handeln och integrationen mellan medlemsländerna. De studier som gjorts visar på varierande effekter på handeln av ett EMU-medlemskap för Sveriges del. Berkeley-professorn Andrew K. Rose har uppskattat att Sveriges handel under några decennier skulle kunna öka med 30-50 procent, vilket leder till en ökning av den svenska välfärden med över tio procent på lång sikt. Andra ekonomer som t.ex. professor Torsten Persson vid Stockholms universitet uppskattar handelsvinsten till en femtedel av detta.

En ökad öppenhet mot omvärlden har positiva effekter på tillväxt- och inkomstutvecklingen. Den europeiska integrationen bör därför enligt min mening inte stanna vid EU:s gränser utan vara första steget till en ökad global öppenhet. Denna öppenhet bidrar till ökad konkurrens, men ersätter inte en inhemsk konkurrenspolitik. Både öppenheten och en skärpning av de inhemska konkurrensförhållandena bidrar till lägre priser och ökad välfärd.

Avslutning

Under 1990-talet har det skett en rad strukturella förändringar i svensk ekonomi som tillsammans antas ha ökat den potentiella tillväxttakten. Betydande reformer skedde i skatte-, socialförsäkrings- och pensionssystemen. Avregleringar, ökad internationalisering, EU-medlemskapet, en trovärdig låginflationspolitik och stabila offentliga finanser är andra faktorer som också bör ha haft positiva effekter.

Det visade sig också under flera år på 1990-talet att en hög tillväxt länge var förenlig med låg inflation. Den starka efterfrågeutvecklingen de senaste åren har emellertid gradvis minskat de lediga resurserna. I den senaste inflationsrapporten som publicerades den 19 mars konstaterade Riksbanken att en betydande del av det senaste årets höga inflation kan vara en indikator på att resursutnyttjandet varit något högre än vad som varit förenligt med Riksbankens inflationsmål. Tillväxten under 2001 skedde främst i sektorer med relativt sett låg produktivitet utveckling, som privata tjänstesektorn och offentliga myndigheter.

Sjukfrånvaron har samtidigt stigit markant, vilket också kan ha bidragit till en svag produktivitet utveckling och stigande kostnader för både företag och offentlig sektor. Löneökningstakten har stigit, framförallt inom tjänstesektorerna, vilket tycks ha bidragit till att pressa upp prisökningstakten i svensk ekonomi. Detta är en viktig orsak till att Riksbanken i samband med publiceringen av inflationsrapporten för drygt en månad sedan höjde reporäntan med en kvarts procentenhet till 4,0 procent. Vi flaggade också vid detta tillfälle för att om tendenserna stod sig vad avser konjunktur och inflationsbenägenhet i den svenska ekonomin skulle det kunna motivera ytterligare räntehöjningar.

Efterfrågeutvecklingen tycks nu vara på väg att återhämta sig i världen och i Sverige. Den svenska finanspolitiken förs för närvarande i en starkt expansiv riktning, därför var det naturligt för Riksbanken att i detta läge lätta något på gaspedalen för att säkerställa att inflationsmålet uppnås. Någon kan kanske tycka att Riksbanken med detta mål tvingas prioritera ned sysselsättningen och produktionen i ett läge när återhämtningen ännu är i sin linda. Men för det första får förändringar av reporäntan effekt först på 1-2 års sikt. För det andra råder det på lång sikt ingen motsättning mellan tillväxt och prisstabilitet, det är det den

potentiella tillväxten som sätter gränsen för hur fort ekonomin kan växa. Tvärtom skapar stabila priser de bästa förutsättningarna för en uthållig tillväxt. Den potentiella tillväxten kan inte Riksbanken påverka. Det är istället andra aktörer som kan göra det, näringslivet först och främst genom sina investeringar, men även regering och riksdag som styr över regelsystem, utbildning och infrastruktur m.m. Detta är förmodligen det viktigaste bidraget till både god tillväxt och stabila priser.

Tack för ordet!